

Σεμινάρια: “Πόλη και πολίτες:

Εμπειρίες, περιορισμοί και ευκαιρίες των συμμετοχικών διαδικασιών”

Σεμινάριο 3^ο: Τρίτη, 10 Νοεμβρίου 2020, 6μμ -8μμ

- 1. Συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική συνοχής της ΕΕ. (Ειρήνη Ηλιοπούλου)*
- 2. Τα Όρια του Αστικού Πειραματισμού στην Πολιτική Συμμετοχή: Η Εμπειρία της Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου. (Γιώργος Χατζηνάκος)*
- 3. Κινηματική συμμετοχή: Το σπίτι της στατιστικής στο Βερολίνο. (Άρης Καλαντίδης)*

Περιλήψεις εισηγήσεων 3^{ου} Σεμιναρίου

Εισήγηση 1^η

Ειρήνη Ηλιοπούλου: Συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική συνοχής της ΕΕ.

Η παρουσίαση αναφέρθηκε σε κάποια πρώτα ευρήματα της αρχειακής έρευνας στο πλαίσιο του μεταδιδακτορικού έργου «CIVITAS - CIVic participation in Integrated Territorial development Strategies» (Η συμμετοχή των πολιτών στις στρατηγικές Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης). Πρόκειται για μία διετή έρευνα, με τη συνεργασία και επίβλεψη του επικ. καθηγητή Β. Αυδίκου, στο ΤΟΠΑ του Παντείου Πανεπιστημίου, με την πλήρη χρηματοδότηση του ΙΚΥ. Το «CIVITAS» θα πραγματοποιήσει μία κριτική ανάλυση των Ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών εργαλείων για την Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη, όπως οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις (ΟΧΕ) και η ΤΑΠΤοΚ, ως προς τον τρόπο που εμπλέκουν τους πολίτες στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των χρηματοδοτούμενων έργων.

Ως πρώτο βήμα της έρευνας, μας απασχολεί το πώς διαμορφώνεται μία «γενεαλογία της συμμετοχής» εντός της Πολιτικής Συνοχής, όπως εμφανίζεται μέσα από πολιτικές αποφάσεις και οδηγίες (βλ. προτάσεις της Ευρωπαϊκής

Επιτροπής, αποφάσεις του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου, εκθέσεις αξιολόγησης, οδηγίες εφαρμογής, κ.α.). Ο ευρύτερος σκοπός, που μπήκε και ως στοιχείο συμβολής στο σεμινάριο, είναι να ανοίξει η κουβέντα σχετικά με τις δυνατότητες, τα περιθώρια και τις αγκυλώσεις που έχει η συμμετοχή των πολιτών ώστε να επαναδιαμορφώσει το τοπίο των θεσμών και του λόγου στη σύγχρονη εδαφική διακυβέρνηση.

Εδώ, η συμμετοχή των πολιτών θα αντιμετωπιστεί ως «βασική πολιτική και κοινωνικά καινοτόμα αιχμή μιας διακυβέρνησης ‘πέρα από το κράτος’, που σχετίζεται άμεσα με τη δράση αλλά και τις δυνατότητες των δρώντων να επηρεάσουν κάποιο αποτέλεσμα». Έτσι η συμμετοχή των πολιτών είναι ταυτόχρονα διαδικασία, δικαίωμα και ζητούμενο.

Κοιτώντας τις διαφορετικές προγραμματικές περιόδους της ΠΣ από το 1989 έως το 2020, μπορούμε να ανιχνεύσουμε την παράλληλη εξέλιξη των πολιτικών ‘εδαφικής συνοχής’, οι οποίες οδήγησαν προοδευτικά στα σύγχρονα χρηματοδοτικά εργαλεία εδαφικής διακυβέρνησης της ΕΕ, μέσα από τα οποία αντλούμε και πληροφορία για το πώς βλέπει η Ευρωπαϊκή πολιτική το ρόλο των πολιτών. Παρακάτω, θα σταθούμε σε δύο περιόδους που αντανakλούν δύο σημαντικούς πολιτικούς κόμβους:

1η περίοδος: 1989-2006, Σταδιακή εισαγωγή της Πολύ-επίπεδης διακυβέρνησης (multilevel governance): κατά την προγραμματική περίοδο 1989-1993, εισήχθησαν νέα εργαλεία εδαφικής πολιτικής, όπως το LEADER, το ENVIREG, το INTERREG, κλπ. Αυτή η περίοδος σφραγίστηκε από την ιδέα της ‘πολύ-επίπεδης διακυβέρνησης’, με την οποία εισάγεται η συμμετοχή τόσο ‘κατακόρυφων εταίρων’ (ΕΕ, εθνικές, περιφερειακές, τοπικές αρχές) όσο και ‘οριζόντιων εμπλεκομένων’ (εκπρόσωποι επιχειρήσεων, συνδικάτα, ΜΚΟ, κλπ.) στο σχεδιασμό και την υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων, ακολουθώντας μία μετατόπιση από την ‘τοπική κυβέρνηση’ στην ‘τοπική διακυβέρνηση’. Τα νέα εργαλεία πολιτικής φέρνουν στο προσκήνιο τις ιδέες της πολυμερούς λήψης αποφάσεων (multi-stakeholder decision-making), του ολοκληρωμένου σχεδιασμού (integrated planning), των κοινών βέλτιστων πρακτικών (shared best

practices) και της συνεργασίας μεταξύ πολλαπλών δρώντων (partnership among multiple actors), σηματοδοτώντας μία κρίσιμη ρήξη με την κρατικο-κεντρική χάραξη πολιτικής.

2η περίοδος: 2007-2020, Τοπο-κεντρική ανάπτυξη: κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013, ο στρατηγικός στόχος της 'Εδαφικής Συνεργασίας' μπαίνει δυναμικά στην κουβέντα, θέτοντας τη δια-περιφερειακή και δια-κρατική συνεργασία ως βασικές προτεραιότητες ενώ κεντρικός είναι και ο ρόλος των αστικών περιοχών στην περιφερειακή ανάπτυξη. Όσον αφορά την προγραμματική περίοδο 2014-2020, οι μετά-2014 θεσμικές και ρυθμιστικές αλλαγές αντανakλούν τη συγκεντρωμένη εμπειρία και τα αποτελέσματα των προηγούμενων προγραμματικών περιόδων (βλ. την Έκθεση Barca, 2009) ενώ σηματοδοτούν την περεταίρω εμβάθυνση στην 'τοπο-κεντρική' προσέγγιση. Επιπλέον, η αστική διάσταση παίζει κεντρικό ρόλο στην προώθηση της εδαφικής συνοχής, τη στιγμή που "περίπου 750 πόλεις θα εξουσιοδοτηθούν να εφαρμόσουν αυτές τις ολοκληρωμένες στρατηγικές για την αειφόρο αστική ανάπτυξη" (βλ. Αστική Διάσταση της ΠΣ). Κατά συνέπεια, οι ΟΧΕ/ ΟΧΕ-ΒΑΑ και η ΤΑΠΤοΚ εισάγονται ως εργαλεία-κλειδιά για την πραγματοποίηση των 'ολοκληρωμένων', 'τοπο-κεντρικών' στρατηγικών και δράσεων, προωθώντας την 'τοπική/ενδογενή ανάπτυξη', την 'πολύ-επίπεδη διακυβέρνηση' και τη 'δια-θεματική/ δια-τομεακή' προσέγγιση.

Ταυτόχρονα, η βιβλιογραφία αποκαλύπτει βασικές «αναμετρήσεις», στα τρία αλληλο-συνδεόμενα επίπεδα της ΕΕ, των εθνικών πλαισίων και του τοπικού επιπέδου: Συνοχή και/vs. Ανταγωνιστικότητα, Αποκέντρωση vs. Συγκεντρωτισμός, Ενεργός πολιτειότητα vs. Κοινωνικός αποκλεισμός. Μέσα σε αυτές τις αναμετρήσεις, αναζητούμε στοιχεία, επιχειρήματα και απαντήσεις στα παρακάτω ερωτήματα:

- Μπορεί η Συμμετοχή των Πολιτών να γίνει το έδαφος, πάνω στο οποίο θα δοθεί η μάχη για τη μορφή της διακυβέρνησης και των θεσμών;

- Η Συμμετοχή των Πολιτών συμβάλλει στη νομιμοποίηση προκαθορισμένων αποφάσεων ή είναι μια ευκαιρία να αναβαθμιστεί η τοπική δημοκρατία;
- Μπορεί η Συμμετοχή των Πολιτών να γίνει μια ευκαιρία για τις κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες να αποκτήσουν έλεγχο πάνω στους στόχους και τις προτεραιότητες των σχεδίων αστικής ανάπτυξης;
- Μπορεί η Συμμετοχή των Πολιτών να καθορίσει ευρύτερα τη δημοκρατική συμμετοχή και τους τρόπους πολιτικής ένταξης;

Ενδεικτικές Πηγές:

Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση - Μια Λευκή Βίβλος (2001)

European Commission, 2006, The leader approach – A basic guide: Fact sheet

Σύσταση της ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΥΠΟΥΡΓΩΝ του ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ(2001)

Resolution on ITI and CLLD, 10 May 2016

Additional Protocol to the European Charter of Local Self-Government on the right to participate in the affairs of a local authority Utrecht, 16.XI.2009

Recommendations on enhancing the participation of associations in public decision-making processes from the participants to the civil society forum organized on the margins of the 2015 supplementary human dimension meeting on freedoms of peaceful assembly and association, Vienna, 15-16 April 2015

CEMAT 16th Conference, Resolution n.1 Napflion, Declaration: promoting territorial democracy in spatial planning

Η Ειρήνη Ηλιοπούλου είναι Αρχιτεκτόνισσα – Πολεοδόμος (PhD), ερευνήτρια στο Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου

Εισήγηση 2η:

Γιώργος Χατζηνάκος: Τα Όρια του Αστικού Πειραματισμού στην Πολιτική Συμμετοχή: Η Εμπειρία της Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου

Στη διάλεξη παρουσιάστηκαν δεδομένα που αφορούν στα όρια του αστικού πειραματισμού στη συμμετοχή των πολιτών στην Ελλάδα. Αυτό επιτεύχθηκε μέσα από την εμπειρία της «Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου», μίας αυτοοργανωμένης ομάδας που πραγματοποιεί πολιτιστικές και συμμετοχικές δράσεις με τη μορφή αστικών πειραμάτων στο κέντρο της Θεσσαλονίκης.

Ο στόχος της Πρωτοβουλίας είναι η διαμόρφωση μιας νέας, συμμετοχικής κουλτούρας γειτονιάς μέσα από συνελεύσεις βάσης. Για το σκοπό αυτό, χρησιμοποιεί τον αστικό χώρο της γειτονιάς ως ένα κοινωνικό εργαστήριο. Συνδυάζει τον ακτιβισμό με επιστημονικές μεθοδολογίες και χρησιμοποιεί την βιβλιογραφία και τις δυνατότητες της συγκριτικής έρευνας. Μέσα από αυτή τη προσέγγιση, έχει δημιουργηθεί η μεγαλύτερη γιορτή γειτονιάς της Θεσσαλονίκης, ένα πάρκο τσέπης, μία τράπεζα μνήμης, μία λέσχη ανάγνωσης και ένα άτυπο δίκτυο το οποίο αποτελείται από πολίτες, δημόσιους φορείς, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και 130 καταστήματα.

Το κύριο επιχείρημα που τέθηκε στην διάλεξη είναι ότι ο Δήμος Θεσσαλονίκης αδυνατεί να διαχειριστεί τον αστικό ιστό της πόλης. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι τοπικές κυβερνήσεις δεν μπορούν να ασκήσουν αποφασιστικές πολιτικές με γνώμονα το κοινωνικό συμφέρον και την ουσιαστική αναβάθμιση της ποιότητας ζωής. Οι κύριοι διοικητικοί και γραφειοκρατικοί περιορισμοί που παρουσιάστηκαν συνοψίζονται στα ακόλουθα:

Στις γειτονιές της Θεσσαλονίκης απουσιάζει μία σαφή οριοθέτηση και ως εκ τούτου μια πιο ορατή ταυτότητα, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στην Βιέννη. Έτσι τέθηκε το ζήτημα της ενίσχυσης του ρόλου των Δημοτικών Κοινοτήτων και της διάκριση τους σε ευρύτερες υπογειονιές/συνοικίες. Επίσης, υπάρχει έλλειψη πρόσβασης σε αστικά δεδομένα (δημογραφικά, κοινωνικά, γεωγραφικά, οικονομικά κλπ.), μέσα από ανοιχτές πλατφόρμες όπως συμβαίνει στις Βρυξέλλες

και περιορισμός πρόσβασης στα αρχεία της πόλης (ιστορικά, πολεοδομικά σχέδια, αξίες γης, μελλοντικά αναπτυξιακά σχέδια κλπ.). Στον αντίποδα στο Δημαρχείο του Μάντσεστερ υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση σε όλα τα παραπάνω για κάθε πολίτη. Αναγνωρίστηκε η δημιουργία ρυθμιστικών/διοικητικών πλαισίων και δομών/υπηρεσιών που θα επιτρέπουν την οικειοποίηση του δημόσιου χώρου για πολιτιστικές δράσεις από-τα-κάτω (πχ. Βαρκελώνη, Γάνδη), και τη συμμετοχή των πολιτών στον αστικό σχεδιασμό. Παράλληλα, τέθηκαν ζητήματα που αφορούν στη διαχείριση της αστικής γης. Για παράδειγμα το εγκαταλειμμένο «αστικό κενό» στο οποίο η Πρωτοβουλία δημιουργεί ένα πάρκο γειτονιάς, αν και αποτελεί δημόσια περιουσία, ανήκει σε δύο δημόσιους φορείς. Η συγκριτική έρευνα σε άλλες πόλεις υπογραμμίζει το γεγονός ότι, όπως για παράδειγμα στο Ελσίνκι, όλα τα δημόσια εδάφη ανήκουν στην ίδια την πόλη, ενώ τα έσοδα από τις δημοτικές υπηρεσίες (βλέπε: Helen Electricity Network Ltd) επανεπενδύονται ως επί το πλείστον στον αστικό ιστό. Θέση της Πρωτοβουλίας είναι ότι η διαχείριση της αστικής γης θα πρέπει να γίνεται αποκλειστικά από τον Δήμο, καθώς αναγνωρίζεται επίσης η ανάγκη επαναλειτουργίας του Οργανισμού Ρυθμιστικού Θεσσαλονίκης [ΟΡ.ΘΕ]. Αναφέρθηκε ότι απουσιάζει η νομοθετική ρύθμιση σχετικά με τη δημιουργία συλλόγων γειτονιάς (βλ. Βαρκελώνη) και δόθηκε έμφαση στην ανάγκη θεσμοθέτησης εναλλακτικών χρηματοδοτικών μοντέλων για την ενίσχυση της οικονομίας κλίμακας γειτονιάς (βλ. Business Improvement Districts). Τέλος, τονίστηκε το γεγονός ότι ο Δήμος Θεσσαλονίκης δεν διεξάγει έρευνα, τόσο σε σχέση με τους πολίτες, όσο σε σχέση με τις νέες πολιτικές που υιοθετούνται.

Η ακτιβιστικός χαρακτήρας της Πρωτοβουλίας Γειτονιάς της Αλεξάνδρου Σβώλου αποκαλύπτει τα όρια της αστικής διαχείρισης και υπογραμμίζει τον ρόλο που μπορούν να αναπτύξουν οι γειτονιές της πόλης στη τοπική διακυβέρνηση. Σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα φαίνεται ότι απουσιάζει μία νέα φιλοσοφία και όραμα σχετικά με την διαχείριση του αστικού χώρου. Παράλληλα, απουσιάζουν, ένα θεσμικό πλαίσιο που να υποστηρίζει τη τοπική από-τα-κάτω συλλογική δράση, και άμεσοι δίαυλοι επικοινωνίας μεταξύ του Δήμου και της κοινωνίας των πολιτών, μέσω ενός δημοτικού φορέα που θα μπορούσε να

ενσωματώσει όλες τις σχετικές αρμοδιότητες σχετικά με τη πολιτική συμμετοχή. Προκύπτει η ανάγκη δημιουργίας δημοτικών στρατηγικών που θα ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στα τοπικά κοινωνικο-πολιτισμικά πλαίσια. Συμπερασματικά, η προτεραιότητα όσον αφορά στο επίκαιρο ζήτημα της αστικής διαχείρισης στην Ελλάδα είναι η δημιουργία μίας συστηματικής προσέγγισης που θα ενισχύει την αποτελεσματική και αποδοτική ομαδική συνεργασία σε επίπεδο γειτονιάς, εξασφαλίζοντας έτσι την βελτιωμένη λήψη αποφάσεων στις αστικές πολιτικές με επίκεντρο τη προώθηση των αστικών κοινών. φυσικά οι αναγκαίες προσαρμογές που χρειάζεται να γίνουν.

Δρ. Γιώργος Χατζηνάκος. Manchester Metropolitan University. Policy Evaluation and Research Unit. Institute of Place Management

Προτεινόμενο υλικό:

1. [Chatzinakos, G. 2020. Urban Experiments in Times of Crisis: From Cultural Production to Neighbourhood Commoning. In: Lekakis, S \(ed.\), Cultural heritage in the realm of the commons. London: Ubiquity Press.](#)
2. [Χατζηνάκος, Γ. 2020. Διάλεξη για τα Αστικά Κοινά. Εκπαιδευτική Πλατφόρμα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.](#)

Εισήγηση 3^η

Άρης Καλαντίδης: Κινηματική συμμετοχή. Το «Σπίτι της Στατιστικής» στο Βερολίνο.

Το Haus der Statistik («Σπίτι της Στατιστικής»), πρώην έδρα της στατιστικής υπηρεσίας της ΛΔ Γερμανίας, ακριβώς πάνω στην Alexanderplatz, παραμένει άδειο από το 1996. Όμως, πίσω από το φαινομενικά κενό κουφάρι, κρύβεται ζωή - και μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία διαμαρτυρίας, συμμετοχής και επανεκκίνησης, με πολλά μαθήματα για την πόλη και τη σχέση κινημάτων-εξουσίας.

Το κτίριο, που κατασκευάστηκε το 1971 στο ύψος του ύστερου μοντερνισμού της ΛΔΓ, στέγαζε μέχρι την πτώση του Τείχους τη στατιστική της υπηρεσία, και πέρασε αυτομάτως στην ιδιοκτησία της ομοσπονδιακής κυβέρνησης με την ενσωμάτωση της πρώην Ανατολικής Γερμανίας στην επικράτεια. Από το 1996 που ενσωματώθηκε και η υπηρεσία σε αυτή του ομόσπονδου κράτους, το κτήριο εγκαταλείφθηκε και η πιο διαδεδομένη άποψη ήταν να κατεδαφιστεί. Αυτό μάλιστα υποστήριζε και ο πολεοδομικός διαγωνισμός, που ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 προέβλεπε μια σειρά από πύργους που θα πλαισίωναν την πλατεία. Οι οικονομικές δυσκολίες που πέρασε η πόλη τις επόμενες δεκαετίες, καθώς και η υπερπροσφορά σε κτίρια και χώρους, έκανε τις αρχές να εγκαταλείψουν αυτή την ιδέα, η οποία όμως ξαναμπήκε στο τραπέζι το 2015, όταν το Βερολίνο περνάει μια νέα φάση οικονομικής και πληθυσμιακής έξαρσης.

Όταν τα ξαναξεσταμένα και ανανεωμένα σχέδια για κατεδάφιση του κτιρίου παρουσιάζονται στο κοινό το 2015, σε προεκλογική τότε φάση, μια ομάδα ακτιβιστών -κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά καλλιτεχνών- προχωρούν σε μια συμβολική κατάληψη του κτιρίου, απαιτώντας τη διατήρηση και επαναλειτουργία του. Σε συνεργασία με άλλες πρωτοβουλίες, αλλά και με ειδικούς από την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία, προτείνουν τη δική τους εναλλακτική για το κτίριο: έναν χώρο φιλοξενίας προσφύγων, χώρο για κατοικία καλλιτεχνών και για καλλιτεχνικές δράσεις, καθώς και για προσιτή κατοικία για όλους. Για καλή τους τύχη, την επόμενη χρονιά αλλάζει η κυβέρνηση του κρατιδίου του Βερολίνου και η νέα κυβέρνηση συνεργασίας (Σοσιαδημοκρατών, Πράσινων και DIE LINKE), εντάσσει το κτήριο στην προγραμματική συμφωνία των τριών κομμάτων που

υπογράφεται το Σεπτέμβριο του 2016. Η συμφωνία αναφέρεται ρητά στην μελλοντική του χρήση (υιοθετώντας τις απαιτήσεις των ακτιβιστών) και προσθέτει δύο ακόμη διαστάσεις: τη συμμετοχή και το ιδιοκτησιακό καθεστώς. «Το μέλλον του Σπιτιού της Στατιστικής», λέει η συμφωνία, «θα το καθορίσουν τα εμπλεκόμενα μέρη σε έναν ευρύ διάλογο με την κοινωνία των πολιτών». Το κρατίδιο του Βερολίνου προχωρά άμεσα στην αγορά του κτηρίου από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση.

Κι ενώ οι ακτιβιστές, που αναγνωρίζουν τη σημασία θεσμοθετημένων δομών, προχωρούν στη δημιουργία ΚΟΙΝΣΕΠ, μπαίνουν τέσσερις ακόμη παίκτες του δημοσίου στο παιχνίδι: η εταιρεία ακινήτων του κρατιδίου, μια από τις κρατικές εταιρείες κατοικίας, ο Δήμος του Mitte στον οποίο βρίσκεται το ακίνητο, και το Υπουργείο Πολεοδομίας του κρατιδίου. Τα πέντε συνεργαζόμενα μέρη επιλέγουν και μια επιτροπή πολιτών, και όλοι μαζί ανοίγουν ένα διάλογο με αρχιτεκτονικά γραφεία, που προτείνουν τις τεχνικές λύσεις για την επαναλειτουργία του κτιρίου. Όλο αυτό πλαισιώνεται από έναν ευρύ δημόσιο διάλογο, με πιο οργανωμένα σχήματα (εργαστήρια, επιτροπές) και πιο άτυπες διαδικασίες (καφέ, συναντήσεις). Στις αρχές του 2019, η ομάδα παρουσιάζει τα τελικά σχέδια, τα οποία περνούν από την έγκριση του κρατιδίου για να αρχίσουν οι εργασίες, λίγο πριν διακοπούν τα πάντα λόγω πανδημίας.

Υπάρχουν μια σειρά από ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις -ίσως και μαθήματα- από όλη αυτή τη διαδικασία και τα αποτελέσματά της. Θα σταθώ σε κάποια από αυτά:

(1) Οι καλλιτέχνες ακτιβιστές δεν είναι ουρανοκατέβατοι. Εντάσσονται σε μια κινηματική παράδοση του Βερολίνου, με πολλή γνώση για το πώς να κινούνται τακτικά και πώς να συναλλάσσονται με την εξουσία. Επίσης, ανάμεσα στον καλλιτεχνικό κόσμο και στους αρχιτέκτονες/πολεοδόμους, αλλά και τους ακτιβιστές, υπάρχει ένας ανοιχτός διάλογος εδώ και χρόνια. Η τέχνη γίνεται κατανοητή ως κομμάτι μιας ενεργούς κοινωνίας και οι καλλιτέχνες ως προνομιακοί εκφραστές της. Αυτή την παράδοση μπορεί κανείς να την αναζητήσει στα κινήματα από το 1968 και μετά, με κορύφωση ήδη το κίνημα των καταλήψεων τη δεκαετία του 1980. Μην ξεχνάμε άλλωστε πως το ένα κομμάτι των

Πρασίνων της Γερμανίας, προήλθε από τα κινήματα της πόλης, και συγκεκριμένα το Βερολίνο.

(2) Ανάμεσα στους ακτιβιστές και στην εξουσία (τα κόμματα και τις υπηρεσίες του κρατιδίου και των δήμων) υπάρχουν εμφανώς αλληλοεπικαλύψεις ή τουλάχιστον ανοιχτοί δίαυλοι επικοινωνίας. Αν και πιο ριζοσπαστικά κομμάτια των κινημάτων αρνούνται κάθε είδους συνεργασία με το κράτος, οι περισσότεροι χρησιμοποιούν τις ρωγμές, τις εσωτερικές αντιφάσεις, αλλά και πιθανούς συμμάχους μέσα στις κρατικές δομές. Αυτό δεν σημαίνει πως το κράτος δεν εξυπηρετεί τακτικά τα συμφέροντα του real estate. Σημαίνει απλώς πως και το κράτος δεν είναι πάντα ο συμπαγής μηχανισμός που φαίνεται. Ειδικά στο γερμανικό σύστημα, οι τρεις κλίμακες διακυβέρνησης -ομοσπονδιακό κράτος, κρατίδιο, δήμος- αφήνουν χώρο για πολλές παρεκκλίσεις. Συγκεκριμένα, στο Βερολίνο μάλιστα, η κυβέρνηση συνεργασίας τριών κομμάτων, δημιουργεί πολλά ρήγματα, που ακτιβιστές με εμπειρία ξέρουν να χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί πως πολλοί από τους ακτιβιστές της δεκαετίας του 1980, που προέρχονταν συχνά από την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία, βρέθηκαν αργότερα σε θέσεις μέσα στη διοίκηση, έχοντας κρατήσει και τις επαφές τους, αλλά και την γενική συμπάθειά τους για τον ακτιβισμό. Μόνον έτσι εξηγείται πώς κατάφεραν να εντάξουν το κτίριο στη συμφωνία συνεργασίας των τριών κομμάτων και να προχωρήσουν στο τόσο σημαντικό βήμα της αγοράς του κτιρίου από το κρατίδιο.

(3) Το Βερολίνο έχει θεσμοθετήσει (με τα πρώτα βήματα από τη δεκαετία του 1980) συμμετοχικές διαδικασίες στο σχεδιασμό που ξεπερνούν την απλή διαβούλευση. Ο διάλογος για την πόλη είναι δημόσιος και συνεχής, η πληροφορία είναι προσβάσιμη και κατανοητή, οι πολίτες βρίσκονται στο κέντρο της συμμετοχικής διαδικασίας, και οι μέθοδοι διαβούλευσης είναι δοκιμασμένες και επεκτείνονται συνεχώς. Δεν σημαίνει πως δεν υπήρξαν σοβαρά πισωγυρίσματα (1990-2010) ή πως δεν υπάρχουν τεράστια συμφέροντα (κυρίως του real estate προφανώς) που κατά καιρούς σαμποτάρουν τις συμμετοχικές διαδικασίες ή τις παραποιούν για να τις χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους (βλ. για παράδειγμα την πρόσφατη ψευδο-διαβούλευση / διαφήμιση που έχει οργανώσει ο μεγάλος επενδυτής του Karstadt στο Kreuzberg). Όμως, οι συμμετοχικές διαδικασίες σε πολλαπλά επίπεδα, από τη χάραξη πολιτικής, περνώντας από το σχεδιασμό, μέχρι και τον προϋπολογισμό, αποτελούν πάγια αιτήματα και κατάκτηση των

κινημάτων της πόλης. Μέσα σε αυτές τις διαδικασίες εμπλέκονται, πέρα από το κράτος και τους πολίτες, και οι ειδικοί (κυρίως αρχιτέκτονες και πολεοδόμοι), όμως όχι ως επιστημονική ελίτ, αλλά ως ζωντανό κομμάτι αυτής της κοινωνίας πολιτών.

Προφανώς, το παράδειγμα που έχω επιλέξει να περιγράψω είναι ένα από τα πετυχημένα. Θα μπορούσα να αναφέρω πολλά, με μικρότερη επιτυχία ή και απολύτως αποτυχημένα. Επίσης, πολλά από τα παραπάνω «μαθήματα» αφορούν τη συγκεκριμένη εμπειρία του Βερολίνου, με τη δική του ιστορία ακτιβισμού, με τη δική του θεσμοθέτηση συμμετοχικών διαδικασιών, με τη δική του γνώση συναλλαγής ακτιβιστών-εξουσίας. Όμως, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει πως η θεσμοθετημένη συμμετοχή στα κοινά -πέρα δηλαδή από τις καταλήψεις, τις διαμαρτυρίες και τις πιο ad hoc πρακτικές- όχι ως κάτι που αντικαθιστά την κινηματική συμμετοχή, αλλά ως κάτι που τη συμπληρώνει, υπήρξε εδώ και δεκαετίες πάγιο αίτημα των ίδιων των κινημάτων, που κατάφεραν να την ενσωματώσουν στη νομοθεσία και στην πολεοδομική πρακτική. Έτσι, πέρα από την αντιπροσωπευτική δημοκρατία, έχουν ανοίξει δυνατότητες άλλων μορφών συμμετοχής -άλλες πιο συγκρουσιακές κι άλλες που βασίζονται στη συναίνεση- που συνυπάρχουν παράλληλα και συμπληρωματικά. Για μένα, ίσως το μεγαλύτερο μάθημα από το Βερολίνο είναι ακριβώς αυτό.

Ο Άρης Καλαντίδης είναι πολεοδόμος, καθηγητής αστικής διαχείρισης στο Manchester Metropolitan University και διευθυντής του Institute of Place Management